

105 ANI DE LA ÎNFĂPTUIREA MARIИ UNIRI. ETAPELE REVENIRII BASARABIEI ÎN CADRUL STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

Doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Domenii de preocupare: istoria contemporană a românilor și universală, demografia contemporană.

Cărți publicate: *Scrierea și rescrierea istoriei. Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial*. Chișinău: ARC, 2016; 1918. *Pe ruinele imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*. Chișinău: ARC, 2018; În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice. București: Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2018; *Emmanuel de Martonne – l'avocat de la Roumanie à la Conférence de Paix à Paris en 1919–1920 en matière de Bessarabie*. Mauritius: Éditions Universitaires Européennes, 2018 etc.

Nicolae ENCIU

105 ani de la înfăptuirea Marii Uniri

Etapele revenirii Basarabiei în cadrul statului național unitar român

Rezumat. Dedicat împlinirii a 105 ani de la Marea Unire din 1918, prezentul studiu urmărește etapele principale ale revenirii Basarabiei în spațiul de cultură și civilizație românească, din care fusese smulsă în mod ilegal și abuziv la 1812, ca urmare a unei tranzacții încheiate între două imperii coloniale pe seama integrității teritoriale a Țărilor Române. La o distanță de 105 ani de la acele evenimente istorice, apare drept incontestabil adevărul că o altă cale decât unirea Basarabiei cu Vechiul Regat al României era sortită unui inevitabil eșec, și este marele merit al Sfatului Țării și al oamenilor politici basarabeni din acea perioadă – Constantin Stere, Pantelimon Halippa, Vasile Stroescu, Ion Incuț, Ion Pelivan ș.a. – de a fi găsit unica soluție ce ducea spre limanul multășteptat de întreaga populație. Dincolo de toate insinuările și calomniile vehiculate în acea perioadă, cu ecouri până în zilele noastre, alternativa unirii Basarabiei cu România poate fi urmărită după exemplul RASS Moldovenești din anii 1924–1940, cu colectivizarea forțată a agriculturii și foametea dezastruoasă, cu deportările și represiunile staliniste, cu dezmembrarea teritorială a Basarabiei în 1940 etc.

Cuvinte-cheie: Primul Război Mondial, Basarabia, Partidul Național Moldovenesc, Sfatul Țării, statul național unitar român, modernitate.

105 Years Since the Establishment of the Great Union

The Stages of the Return of Bessarabia Within the Romanian Unitary National State

Abstract. Dedicated to the 105th anniversary of the Great Union of 1918, the present study traces the main stages of Bessarabia's return to the Romanian cultural and civilization space, from which it had been illegally and abusively snatched in 1812, as a result of a transaction concluded between two colonial empires on account of the territorial integrity of the Romanian Countries. At a distance of 105 years from those historical events, the truth appears as indisputable that any other way than the union of Bessarabia with the Old Kingdom of Romania was doomed to inevitable failure, and it is the great merit of the Council of the Country and the Bessarabian politicians of that period – Constantin Stere, Pantelimon Halippa, Vasile Stroescu, Ion Incuț, Ion Pelivan et al. – to have found the only solution that led to the harbor long-awaited by the entire population. Beyond all the insinuations and slander circulated during that period, with echoes to this day, the alternative of the union of Bessarabia with Romania can be traced to the example of the Moldavian SSR from 1924–1940, with the forced collectivization of agriculture and the disastrous famine, with deportations and Stalinist repressions, with the territorial dismemberment of Bessarabia in 1940, etc.

Keywords: The First World War, Bessarabia, the Moldavian National Party, the Council of the Country, the Romanian unitary national state, modernity.

În chiar anul declanșării Primului Război Mondial, prefațând lucrarea lui Vasile D. Moisiu *Știri din Basarabia de astăzi*, Dumitru Furtună constata cu satisfacție că „țărani noștri moldoveni (din Basarabia. – n.n.) nu s-au înstrăinat cu desăvârșire” și „conștiința lor națională mijește puțin” [1, p. 3-5].

În același sens se pronunța și marele istoric Nicolae Iorga, într-un articol privind viitorul națiunii române, în care, la finalul unui amplu excurs istoric, constatând „dezvoltarea unei originale civilizații românești de prim rang în cadrul manifestărilor culturale ale epocii”, atrăgea atenția asupra faptului că sosise momentul în care națiunea română trebuia să-și revendice toate drepturile derivate atât din trecutul său onorabil, cât și din valoarea sa numerică și umană: „Dacă ne gândim la un viitor național în cadrul aceluiași Stat român, pentru toți membrii națiunii și dacă punem, prin toate mijloacele pașnice, bazele unei civilizații românești comune, nu ne putem reproșa decât că am început a vorbi și a acționa cu întârziere în această direcție” [2, p. 7].

Prefațând culegerea *La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés*, editată în 1914 la Paris, profesorul de la Universitatea Sorbona, Charles Seignobos, constata că poporul român, fiind „cel mai vechi și civilizată în spațiul Europei de Est”, fusese victima a două accidente istorice majore, ale căror consecințe se resimțeau inclusiv la începutul secolului al XX-lea: 1) împărțirea sa în trei principate, în secolul al XV-lea, într-o perioadă în care națiunile nu se formaseră încă în nici una din părțile continentului european, rămânând astfel divizată și în secolele următoare; 2) două principate ajunseseră sub dominație turcă, formând în secolul al XIX-lea o Românie regenerată, în timp ce sultanul, suveran străin și indiferent față de viitorul poporului român, a admis detașarea a două bucăți din teritoriul acestuia, oferind Bucovina împăratului Josef și Basarabia – țărului Alexandru [3, p. 3].

În pofida vicisitudinilor istoriei, timpul, în opinia prof. Ch. Seignobos, lucra inclusiv în favoarea românilor rămași sub dominația

capricioasă și ostilă a birocrăției ruse. Aceasta, deoarece evoluția generală a lumii civilizate conducea inexorabil spre instaurarea unor regimuri tot mai democratice și liberale, în cadrul cărora federalismul și autonomia, cu consecințele lor inevitabile, conduceau spre constituirea în grupuri politice a națiunilor naturale [3, p. 4].

Este adevărat că, în momentul declanșării Primului Război Mondial, nu doar popoarele din interiorul Imperiului țarist, ci și multe țări europene continuau să rămână vrăjite de mirajul „Sfintei Rusii”, creat și întreținut cu grijă de un întreg aparat propagandistic, ce împiedica observarea stării reale a lucrurilor. Cu puțin timp înainte de declanșarea războiului mondial, la 2/15 aprilie 1914, ziarul „Românul” din Arad publica, bunăoară, articolul *Sfânta Rusie* în care, cu referire la „un om de mare influență și autoritate, un bun cunoscător al realităților din Basarabia”, se pretindea că, „din punct de vedere administrativ și economic, țărănimea română nicăieri nu are o soartă mai bună decât în Basarabia, sub stăpânire rusească” [4].

Au fost însă suficiente câteva luni de viață liberă, după Revoluția din februarie 1917 și căderea dinastiei Romanovilor, pentru ca mirajul „Sfintei Rusii” să se destrame de la sine. Așa cum mărturisea Onisifor Ghibu, „am văzut cu ochii mei și am trăit întreaga epocă de prefacere a Basarabiei din gubernie rusească, în provincie autonomă, apoi în «republică moldovenească» și, în sfârșit, în parte integrantă a României Mari. Am fost martor ocular al întregului proces sufletesc, social, politic și economic, pe care l-a parcurs în timp destul de scurt, această provincie” [5, p. 4].

Mobilizați, din 1914 și siliți să-și verse sângele pentru o cauză străină, țărani români din Basarabia au venit în contact, în Bucovina și în Galiția, cu prizonierii români bucovineni și transilvăneni [6, p. 64]. Apoi, în 1916, ei s-au întâlnit în permanență pe frontul românesc cu românii din Vechiul Regat. „Acolo au văzut ei, că frații lor sunt mai mulți, toți știu carte, că România și Bucovina sunt mult mai civilizate ca Basarabia, că țările acestea au șosele, au multe linii de cale ferată, au școli românești, au admi-

nistrație și judecătorii românești, că pământul mai bine se cultivă la ei și altele” [6, p. 64-65]. Ca urmare a acelei descoperiri, „nici o școală, nici o propagandă n-a putut să-l pregătească pe țăranul român din Basarabia mai mult și mai bine pentru unirea cu România, decât războiul din 1914–1918” [6, p. 65].

În atare mod, în timp ce încă la finele anului 1914, D. Furtună își exprima convingerea că „nu-i aruncată această peninsulă a românismului în înecul cotropirii moschicești” [1, p. 9], adevărul respectiv și-a găsit o deplină confirmare în chiar primele zile după Revoluția din februarie 1917, din Rusia. Așa cum afirma un bun cunoscător al acelei perioade, etnologul Petre V. Ștefănuță, războiul mondial și revoluția rusă „au dărâmat zidurile pușcăriei popoarelor – Rusia țaristă – de unde au ieșit la limanul vieții lor naționale și românii din Basarabia” [7, p. 64-65]. Impresionante, în opinia autorului, au fost întâlnirile dintre românii basarabeni și prizonierii români din armata austro-ungară în anii războiului mondial. „Moldovenii, ținuți închiși între granițele de fier ale Rusiei, nu știau că neamul lor se întinde și în cuprinsul altor țări. În timpul războiului ei au descoperit această mare taină, lărgindu-și astfel orizontul conștiinței lor naționale. Proverbul «sângele apă nu se face» îl cunoaștem în profunzimea sensului său numai când aflăm înfrățirea de pe front și captivitate dintre românii din Basarabia și cei din celelalte ținuturi românești. Câți dintre ei nu vor fi trăit drama sufletească a lui Apostol Bologa din *Pădurea spânzuraților* a romancierului Liviu Rebreanu, atunci când știau că în tranșeele din fața lor se ascund soldați de același neam, asupra cărora sunt îndemnați să tragă!” [7, p. 133].

În aceeași ordine de idei, autorii unei alte lucrări colective menționau că războiul european și alianța Rusiei cu România au prilejuit multe cărări de întâlnire între fiii aceluiași neam, care nu se mai văzuseră de un veac [8, p. 205]. Cel dintâi contact s-a produs în 1914 pe frontul Galiției, când hazardul a făcut ca românii din Ardeal să se întâlnească cu cei din Basarabia, cu armele ridicate unii împotriva altora și gata să se ucidă pentru două pajure stră-

ine, fără să știe că același sânge curge în venele lor. „În Bucovina, s-au întâlnit urmașii lăpușenilor și ai orheienilor cu strănepoții vechilor plăieși, și amintirea lui Ștefan cel Mare i-a apropiat pe unii de alții mai mult decât graiul și obiceiurile” [8, p. 205].

Însă basarabeni au luptat și alături de frații lor, în bătăliile de la Mărășești și Oituz. Datorită războiului, au putut trece „râul blestemat” al Prutului, în Moldova, unde au constatat că românii sunt de același neam cu ei, având aceeași limbă, aceleași obiceiuri și credințe. „Luminându-le conștiința lor națională, – continuă Petre V. Ștefănuță – ei s-au convins că Prutul taie adânc în trupul aceluiași neam românesc”, respectiv, „întâlnirile și înfrățirile, din timpul războiului, între românii basarabeni și cei din celelalte ținuturi au deschis drumul și au ușurat înfăptuirea actului politic de la 27 martie” [7, p. 134]. „Când România a intrat în război alături de ruși, – relatează autorii volumului mai sus menționat – zeci de mii de moldoveni au trecut apele blestemate ale Prutului și în clipe de răgaz, când vârtejul luptei se mai domolea, frații se opreau, destăinuindu-și unii altora sufletele. Soldații ascultau întâmplări din vremuri vechi, rostite de bătrâni, iar ofițerii, care veniseră cu volumele lui Cehov și Arțibașev la oblâncul cailor, lepădau bagajul luat de acasă, așezând în loc povestirile lui Creangă și Sadoveanu. În sufletele lor o lume întregă se dărâma și alta îi lua locul”. „Influența pe care românii au exercitat-o asupra basarabenilor, – conchid autorii volumului, – nu se poate măsura, dar nici nu se poate tăgădui, în orice caz. Moldovenii s-au întors acasă cu alte idei și îmbogățiți cu multe sentimente noi” [8, p. 205-206].

Așadar, deja în anii războiului mondial, a devenit evident faptul că regiunile ocupate de Rusia, inclusiv Basarabia, erau nu numai diferite comparativ cu națiunea rusă, ci chiar profund ostile cuceritorilor lor [9, p. 5, 11]. Intelectualii care urmăreau atent evoluția evenimentelor din cadrul Imperiului țarist au remarcat, încă la începutul anului 1917, că Basarabia avea șansa de a deveni o veritabilă țară civilizată, pentru binele întregii umanități, doar în cazul în care s-ar fi

eliberat de jugul Rusiei – „închisoarea popoarelor” – pentru a se reintegra națiunii române. Doar cu această condiție, menționau aceiași autori, Basarabia putea beneficia de situația avantajoasă la intersecția marilor căi comerciale ce leagă lumea occidentală cu cea orientală, dezvoltându-și, astfel, plenar toate energiile aflate până atunci într-o stare latentă [10, p. 185].

Chiar dacă nu a figurat pe agenda priorităților factorilor de decizie politică de la București, Basarabia a urmat o logică proprie a evenimentelor, devenind cea dintâi provincie care s-a eliberat de sub dominația străină. Procesele respective au fost puternic accelerate de un eveniment surprinzător, produs în capitala Rusiei la începutul anului 1917, care a cuprins în scurt timp întregul teritoriu al imperiului.

Revoluția din februarie 1917, din capitala Rusiei țariste și căderea dinastiei Romanov a avut un puternic ecou inclusiv în teritoriul dintre Prut și Nistru, trezind conștiința națională a populației și dorința ei de revenire în spațiul etnic, cultural și civilizațional din care fusese smulsă în mod abuziv ca urmare a războiului ruso-turc din 1806–1812. Conștiința națională a românilor din Basarabia și dorința lor de a se uni cu România au fost puternic stimulate de revoluția din februarie 1917, iar revenirea Basarabiei în cadrul statului român s-a realizat în câteva etape, cunoscând – la fel ca în celelalte provincii istorice românești – un profund caracter popular [11, p. 1-8].

Într-o primă etapă, obținerea autonomiei Basarabiei a fost primul deziderat, inclus în programul Partidului Național Moldovenesc, elaborat cu participarea unor intelectuali și lideri de opinie ca V. Stroescu, P. Gore, Pan Halippa, V. Herța, A. Groapă, P. Corobceanu, O. Ghibu [12, p. 25-34]. În programul P.N.M., publicat la 9 aprilie 1917 în ziarul „Cuvânt Moldovenesc”, se menționa că formațiunea politică respectivă „se simte datoare a pași pe calea dobândirii drepturilor cetățenești și naționale pentru moldovenii din Basarabia și de dincolo de Nistru” [12, p. 29-30]. Partidul se angaja să lupte „pentru dobândirea celei mai largi autonomii administrative, judecătorești, școlare și economice

a Basarabiei”, „alături de celelalte popoare ale Rusiei pentru slobozeniile naționale ale tuturor, pentru înfăptuirea votului (glăsuirei) obștească, deopotrivă, deadreptul și tănuit, pentru slobozenia cuvântului, a tiparului, a adunărilor și a credinței și pentru așezarea unui chip (formă) nou de ocârmuire a țării” [12, p. 29-30].

Revendicări similare formulară în acea perioadă și liderii mișcărilor de eliberare națională din Ucraina, Polonia, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia ș.a., – dovadă a faptului că în prima fază a revoluției, considerându-se că odată ce țarismul – „răul tuturor relelor” – fusese înlăturat, toate popoarele din Rusia, unite într-o familie unică, se puteau dezvolta, de acum înainte, în mod liber, democratic și independent. În plus, mai persista și temerea de o eventuală răsturnare a situației în capitala Rusiei (cum s-a și întâmplat, de fapt, în toamna anului 1917), cu consecințe nefaste pentru popoarele de la periferii, abia eliberate. „Cine știe cum se va întoarce cărma revoluției! Că va merge încă spre stânga, se va mai retrage spre dreapta – ori va țintui locul ca în 1906, la spânzurători și su-grumată – nimeni nu știe” [13, p. 221] – avea să noteze R. Cioflec, un profesor ardelean refugiat în acele zile în Basarabia, dând expresie unor temeri sociale mai largi.

Profund conștienți de marea responsabilitate pe care și-o asumaseră, propunându-și emanciparea Basarabiei de sub dominația rusească, liderii P.N.M. au căutat să fie cât mai expliciti în descifrarea semnificației autonomiei politice și teritoriale pentru ținutul dintre Prut și Nistru. Astfel, se preconiza crearea unei instituții legislative a provinciei, numită Dietă provincială (Sfatul Țării), ce urma să elaboreze și să aprobe „toate legile, care privesc viața din lăuntrul țării”; ca administrația și judecătoriile să fie alcătuite din băștinași și activitatea lor să se desfășoare într-o limbă a majorității populației, limba rusă urmând să rămână ca mijloc de comunicare cu autoritățile centrale, respectiv cu capitala Rusiei; deschiderea școlilor, cu mai mulți ani de instruire, în toate satele și orașele provinciei, cu frecvența obligatorie pentru toți copiii de vârstă școlară și cu predarea tuturor

disciplinelor în limba națională a poporului, respectiv în limba română. Având în vedere că până atunci, în toate școlile, de toate treptele, predarea se făcea în limba rusă, în același punct al programului P.N.M. se specifica că limba rusă nu va fi înlăturată din școală, ea rămânând în continuare o disciplină de studiu, la fel ca celelalte obiecte [12, p. 3-5].

În program mai erau revendicate: autonomia bisericii, înființarea mitropoliei Basarabiei, desfășurarea serviciului divin în limba matern, crearea armatei naționale, stoparea colonizării ținutului și împroprietărirea cu pământ a băștinașilor fără sau cu pământ insuficient [12, p. 6-8].

Odată adoptat și făcut public, în perioada aprilie-mai 1917, membrii Partidului Național Moldovenesc au efectuat o amplă activitate de propagare a revendicărilor naționale înscrise în program [11, p. 3].

În același timp, românii din zona Odesei pledau pentru folosirea limbii materne în biserică, învățământ, iar diverse categorii socio-profesionale (învățători, preoți, militari etc.) căutau forme de a-și apăra interesele specifice [14, p. 39]. S-a vorbit, în acea perioadă, despre drepturile politice, socio-economice, culturale și religioase din Basarabia, cerându-se, în lunile iunie-iulie 1917, convocarea Sfatului Țării, investit cu puterile unui organism reprezentativ unitar al democrației revoluționare.

Un rol important în trezirea la o nouă viață națională a populației din Basarabia l-a avut prima adunare liberă a preoților și mirenilor din 19-20 aprilie / 2-3 mai 1917, ținută în Sala eparhială din Chișinău, cu participarea a 250 de delegați, la care s-a cerut: autonomia Basarabiei, constituirea Consiliului suprem, studierea limbii materne a populației majoritare, a istoriei Basarabiei, istoriei românilor, culturii și literaturii naționale, predarea în școli a limbii materne și folosirea ei în administrație, judecătore, biserică, respectarea drepturilor minorităților naționale etc. „Pentru naționalități, – se menționa într-o lucrare apărută în acei ani – biserica rusă centralizată a fost un mijloc de rusificare și de anihilare a caracterului specific al noroade-

lor, de aceea prima lovitură i-o dau aceste popoare, când soarele libertății le trezește la viață nouă. În Basarabia, terenul revoluției în biserică era dinainte pregătit. Dar gândul preoțimii nu era să se agite în mișcări izolate; trebuia un congres care să-i apropie pe toți și în care să se dezbată nu numai chestiunile bisericești profesionale rămase pe planul al doilea, ci, mai ales, problemele mari politice și naționale răscolite de revoluție. Dorința preoțimii s-a tradus repede în faptă și în zilele de 19-20 aprilie, în Casa Eparhială din Chișinău, s-a ținut Congresul extraordinar eparhial al preoțimii și mirenilor din eparhia Chișinăului. Aceasta a fost cea dintâi adunare liberă a preoțimii și mirenilor din Basarabia. Problemele ce s-au dezbătut atunci arată marea însemnătate a congresului. Rând pe rând au fost cercetate relațiile cu Guvernul Provizoriu al Rusiei revoluționare, problema războiului, forma de guvernământ și, îndeosebi, problema națională a Basarabiei. Aceste idei largi democratice, această desfacere de trecut a apropiat preoțimea de masele populare, fapt care a slujit mult interesele naționale. La congresul de la Moscova, delegații moldoveni, prin glasul preotului Partenie, au susținut cu multă hotărâre, în fața a peste o mie de reprezentanți ai Rusiei întregi, dreptul la autonomie al moldovenilor” [8, p. 82-84].

În cadrul aceleiași prime etape au avut loc și alte manifestări de amploare, ilustrând caracterul profund popular al revendicărilor de autonomie a Basarabiei: primul Congres al societăților cooperatiste din Basarabia (mai 1917) [8, p. 103-108], primul Congres al țăranilor și primul Congres al corpului didactic basarabean (ambele în mai 1917) [8, p. 87-97], Sfatul împunerniciților soldaților și ofițerilor moldoveni de pe frontul românesc etc. [8, p. 145-155]. Nu în ultimul rând, acțiunile social-politice ale militarilor moldoveni, dar și ale țăranilor, a satului basarabean, în general, au fost un factor activ în procesul de redeșteptare națională din anul 1917 [15].

Între 8 și 14 septembrie 1917, la Kiev a avut loc un Congres al popoarelor din Rusia, la care au participat și șase delegați moldoveni.

În numele românilor din Basarabia, Teofil Ioncu, membru în delegație din partea Partidului Național Moldovenesc, a salutat congresul și a declarat: „Mulți ați auzit de moldoveni, dar puțini cred că știți că națiune moldovenească nu există. Numele Moldova, moldoveni este numai teritorial, dar nu național, iar dacă noi numim moldovenești cuvintele și organizațiile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul român sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de care avem foarte mulți, ca și dumneavoastră, și el servește de a ne acuza pe noi de separatiști”. Ioncu s-a pronunțat împotriva încercărilor de a reduce Basarabia la un simplu guvernământ al Ucrainei, precizând: „Dacă în aspirațiile noastre politice ne vom lovi mereu de deziluzii, atunci noi, urmând drumul necesității care nu cunoaște hotare, din prieteni ai democrației rusești ne vom face separatiști” [16, p. 263].

Astfel, în cadrul Congresului militar-moldovenesc din 20-27 octombrie 1917 de la Chișinău, delegații căruia reprezentau cei circa 250-300 mii de ostași, marinari și ofițeri basarabeni împrăștiați de împrejurări pe toate fronturile Primului Război Mondial, au decis constituirea cât mai grabnică a Sfatului Țării ca organ suprem de conducere al Basarabiei. Conform hotărârii aceluși congres, Sfatul Țării urma să fie alcătuit din 120 de deputați, rezervându-li-se și moldovenilor din partea stângă a Nistrului 10 locuri în plus, care nu puteau fi lăsați în voia sortii. Pentru urgentarea creării acestei înalte instituții reprezentative a fost ales, din rândul militarilor, un comitet, Biroul de organizare al Sfatului Țării, care a pregătit convocarea respectivului for [17, p. 21-30].

Investigațiile recente ale istoricilor și descoperirea unor noi documente de arhivă completează substanțial tabloul luptelor pentru unitate națională purtate de românii basarabeni în anul 1917, probând faptul că dispozițiile pro-unioniste ale unui segment influent din cadrul mișcării naționale din Basarabia s-au manifestat chiar anterior proclamării independenței de stat a Republicii Democratice Moldovenești, respectiv, până la intrarea, la începutul lunii ia-

nuarie 1918, a trupelor românești în Basarabia. În orice caz, cert este că din chiar primele zile de la căderea regimului țarist în Rusia, pentru numeroși intelectuali din interfluviul pruto-nistrean devenise evident că întocmirea unei „noi ordini” în Europa nu putea fi sigură și durabilă, atât timp cât problema națională a poporului daco-român nu era „rezolvată în total, în sensul unirii și a desființării apăsării” [18, p. 9-11].

Pe această cale, Basarabia a urmat o logică proprie a evenimentelor, proclamându-și, consecutiv, pe 2 decembrie 1917, autonomia, pe 24 ianuarie 1918 – independența, și pe 27 martie 1918 – unirea cu România [19, p. 109-139]. Câteva luni mai târziu (15/28 noiembrie), Congresul General al Bucovinei a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu România, iar pe 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia a votat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România, constituindu-se astfel statul național unitar român. Rezultat logic al evoluției sociale, economice, politice și culturale, statul național unitar român de la finele anului 1918 a cuprins între hotarele sale toate provinciile istorice românești. Ca și altădată, acest „fait accompli” va fi sancționat pe plan juridic internațional [20, p. 853].

Redând atmosfera înălțătoare a acelor zile de primăvară a anului 1918, omul politic și de cultură basarabean, Ștefan Ciobanu menționa că unirea era dorită, că ea „plutea în aer”, era momentul culminant al eforturilor poporului basarabean pentru a-și dobândi libertatea națională, era ultimul act revoluționar pe care trebuia să-l facă pentru a-și determina soarta [21, p. LXXXV]. Numeroasele documente și materiale de arhivă integrate recent în circuitul științific, probează că hotărârea Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918 de unire a Basarabiei cu Vechiul Regat al României [22] a avut un puternic suport în dorința nestrămutată a unor pături considerabile ale populației basarabene – soldați, țărani, învățători, studenți ș.a., – de a reveni la Patria istorică [23, p. 12-16].

În luarea sa de cuvânt, în memorabila ședință a Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918, Constantin Stere avea să menționeze

că însăși istoria revendica unirea nu numai a Basarabiei, ci a tuturor pământurilor românești cu țara mult pătimită. Adresându-se în limba rusă reprezentanților minorităților etnice, C. Stere a subliniat imposibilitatea statului român de a renunța la drepturile sale istorice asupra teritoriului dintre Prut și Nistru și la idealurile unității naționale. Or, o renunțare, inimaginabilă, la aceste drepturi, concluziona C. Stere, ar fi avut ca urmare sfârșirea Basarabiei în bucăți de către vecini și reactualizarea grozăviilor trecutului apropiat. Distinsul luptător arăta că reprezentanții etniilor conlocuitoare nu aveau dreptul moral de a se opune dorinței românilor basarabeni de revenire la spațiul firesc al existenței lor, lansând și un emoționant apel către toți deputații să-și asume cu fermitate responsabilitatea pentru triumful dreptății naționale și sociale [24].

Pledând în susținerea unui astfel de punct de vedere și exprimând opinia Comitetului național al polonezilor din Basarabia, deputatul Felix Dudkevici s-a pronunțat, în ședința istorică a Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918, pentru unirea Basarabiei cu România „așa cum o cer moldovenii – stăpânii de baștină a acestei țări”. „M-am urcat la această tribună, menționa F. Dudkevici în luarea sa de cuvânt, numai ca să arăt bucuria noastră, a polonezilor, pentru actul istoric ce-l săvârșiți și prin care realizați dreptul popoarelor de a-și hotărî soarta, realipindu-vă la sânul maicii de la care ați fost ruși cu sila, acum mai bine de o sută de ani” [25, p. 125-134]. Referitor la abținerea de la vot a deputaților minorității germane din Basarabia, Vasile Stoica avea să afirme ulterior că, atunci când „în urma mării revoluții rusești din 1917 Basarabia a devenit stat independent, iar apoi s-a unit iarăși cu vechiul trup al Moldovei, germanii din această provincie s-au solidarizat cu aspirațiile populației românești și au aderat întru toate la hotărârile ei” [26, p. 107].

Cât privește abținerea de la vot a reprezentanților celorlalte minorități etnice din Sfatul Țării, motivul acelei reticențe a fost explicat prin faptul că, „fiind încă neclar viitorul – chiar cel

mai apropiat, - se impunea precauție și prudență. De aceea, cea mai bună ieșire din această dilemă era – abținerea de la votare: să nu se supere nici moscoviții, nici românii” [27].

În situația în care reprezentanții minorităților etnice din Basarabia ezitau în adoptarea unei poziții tranșante în „problema națională a unirii popoarelor după particularitățile lor de rasă și etnice” [28, p. 209], misiunea finalizării logice a „revoluției naționale” în Basarabia și-au asumat-o deputații Blocului Moldovenesc din Sfatul Țării. În consecință, în ședința din 27 martie / 9 aprilie 1918, cu 86 de voturi „pro”, 3 „împotriva”, 36 de abțineri și 13 absențe, Sfatul Țării – organul suprem legislativ reprezentativ și electiv al Basarabiei, constituit prin delegarea reprezentanților partidelor politice, a păturilor sociale, a etniilor conlocuitoare etc., a decis, „în numele poporului Basarabiei”, că „Republica Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, în baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mamă-sa România” [29].

Prezent în acea ședință istorică, prim-ministrul României, Alexandru Marghiloman, a proclamat Basarabia „unită pe vecie cu România, una și nedespărțită” [30].

În atare mod, „după un veac și mai bine de iobăgie sufletească și politică a românilor dintre Prut și Nistru, la 27 martie (st.v.) 1918, printr-un act spontan și plin de o netăgăduită conștiință românească, prin voința unanimă a norodului basarabean și prin votul reprezentanților săi legali din Sfatul Țării, Moldova dintre Prut și Nistru revine la sânul Patriei daco-romane, de la care mai înainte fusese silnic dezlipită” [31, p. 7]. În același sens se exprima și Petre V. Ștefănuță, apreciind că Declarația Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918 de unire a Basarabiei cu România a venit „ca o supremă răsplată pentru suferințele din timpul războiului și din timpul celor 106 ani de stăpânire stră-

ină”, decizia respectivă izvorând „din conștiința și din sufletul poporului și nu din alte împrejurări venite din afară” [32, p. 4].

În sfârșit, nu însă și în ultimul rând, așa cum pe bună dreptate menționa deputatul în Sfatul Țării, Vasile Harea (1895–1987), „pentru noi, unirea Basarabiei cu celelalte părți românești era mai întâi de toate o chestie de existență a poporului nostru. Apoi, în al doilea rând, venea și chestia de dreptate. Trebuia să se șteargă fărădelegea făcută în anul 1812 de țarul rusesc Alexandru I. Poporul, crescut în împrejurări istorice, geografice și economice cu totul străine Rusiei, a fost cu toate acestea alipit la ea și silit de biciul rusesc să ducă aceeași viață cu Rusia, dacă nu de fapt, apoi cel puțin de ochii lumii. În limba oficială rusească nu exista pentru lumea europeană o Basarabie moldovenească, ci o gubernie rusească, cu un popor rusesc, ca și cel din tot colosul rusesc. Acum, Basarabia va trebui să se reîntoarcă la formele vieții potrivit cu istoria ei, cu caracterul poporului, creat de istorie și de împrejurările geografice, economice etc.” [33, p. 76].

La o distanță de 105 ani de la acele evenimente istorice, apare drept incontestabil adeverul că o altă cale decât unirea Basarabiei cu România era sortită unui inevitabil eșec, și este marele merit al Sfatului Țării și al oamenilor politici basarabeni din acea perioadă – Constantin Stere, Pantelimon Halippa, Vasile Stroescu, Ion Inculeț, Ion Pelivan – de a fi găsit unica soluție ce ducea spre limanul multășteptat de întreaga populație. Dincolo de toate insinuările și calomniile vehiculate în acea perioadă, cu ecouri până în zilele noastre, alternativa unirii Basarabiei cu România poate fi urmărită după exemplul RASS Moldovenești din anii 1924–1940, cu colectivizarea forțată a agriculturii și foametea dezastruoasă, cu deportările și represiunile staliniste, cu dezmembrarea teritorială a Basarabiei în 1940 etc.

Considerând modernitatea / modernizarea drept un amplu și complex de reevaluare a ierarhiei valorilor, a instituțiilor care însoțesc sau preced o creștere social-economică, dar și un

progres intelectual remarcabil, putem afirma că anul 1918 a fost nu numai momentul decisiv în făurirea statului național unitar român, prin includerea în componența sa a tuturor teritoriilor românești aflate până atunci sub dominație străină [34], ci și a marcat, totodată, intrarea întregului continent european într-o etapă istorică calitativ nouă și total diferită de perioada antebelică [35]. Aceasta, deoarece, în acel an s-a pronunțat sentința definitivă în uriașul proces istoric dintre stat și națiune care, fiind deschis de decenii, s-a judecat în cadrul Conferinței de Pace de la Paris din 1919–1920. „Asistăm, menționa în acest context sociologul Dimitrie Gusti, la înscrierea unui însemnat capitol în istorie: la o înmormântare și la o înviere. Statul vechi, veșnic agresiv și cuceritor, bazat, înlăuntrul și în afară, pe simpla putere brutală, a murit, iar statul nou, întemeiat pe o idee, pe ideea națională și democratică, i-a luat locul” [6, p. 548].

Cu referire la România și, în egală măsură la Basarabia de după Primul Război Mondial, dezvoltarea social-economică, politică și culturală a decurs în cadrul unui efort prin care s-a încercat „arderea etapelor” parcurse pe drumul modernizării de către statele Europei Occidentale, efort încununat cu succese incontestabile în diverse domenii de activitate, care însă a determinat și o asimilare incompletă iar uneori chiar distorsionată a unor aspecte fundamentale ce caracterizau societățile dezvoltate [37, p. 139-160].

Pentru Basarabia în special, unirea din 1918 a fost precondiția efortului de modernizare politică, social-economică și culturală, efort produs în cadrul procesului de difuzare a unor valori și forme de organizare instituțională și economică dinspre Occident prin intermediul factorilor de decizie ai României. Așa cum afirma președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, „România Nouă constituie temelia unei vieți naționale, în cadrul căreia se va putea dezvolta de aci înainte în pace și în fericire întregul neam românesc” [38, p. 3750].

Același Ion I.C. Brătianu menționa, pe bună dreptate, că Unirea de la 1918 „izvorăște din puterea de viață a poporului român, din

vitejia soldaților noștri și din voința hotărâtă a românilor de pretutindeni. Ea se întemeiază pe ființa însăși a neamului românesc, care de aproape două mii de ani, în mijlocul tuturor vitregiilor vremii, a știut să-și păstreze neatins caracterul de conștiință națională. Ea se reazimă pe cerințele istoriei, care îi impun desființarea tuturor granițelor nedrepte și nefirești și statornicirea statelor după principiile naționalităților. Ea e voită, în fine, de nevoile neamului românesc care nu poate trăi despărțit și care numai prin unirea laolaltă a tuturor fiilor lui își poate îndeplini cu folos pentru omenire și cu strălucire pentru el misiunea civilizatoare în această parte a lumii” [38, p. 3749-3750].

Note și referințe bibliografice:

1. Furtună, Dumitru. *Un cuvânt înainte (5 decembrie 1914)*. În „Știri din Basarabia de astăzi”, Vasile D. Moisiu, Editura Institutului de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1915.

2. Bibliothèque des Nationalités. *La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés*. În „Annales des Nationalités”. Paris, 1914.

3. Seignobos, Ch. *Le passé et l’Avenir de la Nation Roumaine*. În „Bibliothèque des Nationalités. La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés”. Annales des Nationalités. Paris, 1914.

4. *Sfânta Rusie*. În „Românul” (Arad), nr. 74, miercuri 2/15 aprilie 1914.

5. Ghibu, Onisifor. *Călătorind prin Basarabia. Impresiile unui român ardelean*. Chișinău: Tipografia Eparhială, 1923.

6. Arhivele Naționale ale României, București, fond Pantelimon Halippa, dosar 124/F.D., fila 64.

7. Ștefănuță, Petre V. *Amintiri din războiul mondial (adunate de la soldații moldoveni din comuna Cornova jud. Orhei)*. În „Folclor și tradiții populare”. Vol. 2. Alcăt. Grigore Botezatu și Andrei Hâncu. Chișinău: Știința, 1991.

8. *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918)*. Ediție îngrijită de Ion Negrei și Dinu Poștarencu. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2004.

9. Inorodetz, M. *Pourquoi la Babylone russe s’est décomposée*. În „Imprimerie des arts & sports”, Paris, 1920.

10. Inorodetz, M. *La Russie et les peuples allogènes*. Ferd. Wyss, Berne, 1918.

11. Ghițiu, Mitru. *Revoluția rusă din februarie – martie 1917 și renașterea națională a românilor din stânga Prutului*. În „Caiete de Istorie”, an. II, nr. 2 (6), martie 2002.

12. Popovschi, Valeriu. *Basarabia în epoca renașterii naționale: 1917-1918. Fenomene politice. Instituții. Personalități*. Coord.: Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Serebia, 2018.

13. Ciofleac, Romulus. *Pe urmele Basarabiei. Note și impresii din revoluția rusească*, Chișinău, 1992.

14. Zub, Alexandru. *Basarabia: preludii la Marea Unire, în Centenar Sfatul Țării 1917-2017*. În „Materialele conferinței științifice internaționale”. Coord.: Gheorghe Cliveti, Ioan Bolovan, Gheorghe Cojocaru. Chișinău: Editura Lexon Prim, 2017.

15. Tașcă, Mihai; Aramă, Elena. *Satul basarabean la 1917: revendicări social-politice și naționale. Studiu și culegere de documente*. Chișinău: Serebia, 2019, 336p.

16. *Istoria românilor. Compendiu*. Coord.: Ion Agrigoroaiei, Ion Toderășcu. Iași: Editura Cultura fără frontiere, 1996.

17. Popovschi, Valeriu. *Biroul de organizare al Sfatului Țării (27 octombrie – 21 noiembrie 1917) / Republica Democratică Moldovenească (Formarea și evoluția. 1917-1918)*. Volum îngrijit de Gheorghe E. Cojocaru. București-Brăila: Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, 2017.

18. Negru, Gheorghe. *Proiecte ale militarilor moldoveni privind statutul politic al Basarabiei (august – septembrie 1917)*. În „Caiete de Istorie”, an. II, nr. 2 (6), martie 2003.

19. Cojocaru, Gheorghe. *Itinerarul Basarabiei spre realizarea unității românești (1917-1918)*. În „Marea Unire din 1918 în context european”. Coord.: Ioan Scurtu. București: Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.

20. Moisuc, Viorica. *Anul 1918 în istoria românilor. Puncte de vedere*. În „Revista de istorie”, tom. 34, nr. 5, mai 1981.

21. Ciobanu, Ștefan. *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*. București: Editura „Cartea Românească”, 1929.

22. *Declarația Sfatului Țării Republicii Democratice Moldovenești / Președintele Sfatului Țării, I. Inculeț, Secretarul Sfatului Țării, I. Buzdugan*. În „Sfatul Țării” (Directori: I. Costin, N. Alexandri), nr. 4, vineri 30 martie 1918.

23. Popovschi, Valeriu. *Considerații privind rolul inițiativelor populare în înfăptuirea Unirii din 27 martie 1918*. În „Caiete de Istorie”, an. II, nr. 2 (6), martie 2003.

24. *Proclamarea Unirii. Ședința Sfatului Țării*, în „Sfatul Țării” (Directori: I. Costin, N. Alexandri), No. 4, vineri 30 martie 1918.

25. Enciu, Nicolae. *Polonezii din Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale*. În „Polonezii în Moldova. Istorie și contemporaneitate. Culege-

re de studii și documente”. Coord.: Lilia Zabolotnaia, Iłona Czamańska, Chișinău–Poznań–Warszawa, 2015.

26. Stoica, Vasile. *Minoritatea noastră germană*. În „Arhiva pentru știința și reforma socială”, anul VI, nr. 1-2, 1926.

27. *Proveniența minoritarilor basarabeni. Motivele abținerii deputaților și reprezentanților lor de la votarea Unirii*. În Arhivele Naționale ale României, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 39/1918, fila 12 verso.

28. *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918. Documente*. Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc. Chișinău: Hyperion, 1995.

29. Декларация Сфатулуй Цэрий а Републикей демократиче Молдовенешть. În «Кувьинт Молдовенеск», anul V, nr. 30 (345), 1 aprilie 1918.

30. *Proclamarea Unirei. Ședința Șfatului Țării*. În „Șfatul Țării” (Directori: I. Costin, N. Alexandri), No. 4, vineri 30 martie 1918.

31. Andronachi, Gh. V. *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*. În „Monitorul Oficial” și „Imprimeria Statului”, Chișinău, 1933.

32. Macovei, Ion. *15 ani de la Unirea Basarabiei cu Patria-mamă*, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1933.

33. Harea, Vasile. *Datoria intelectualilor români din Basarabia*. În „De la Basarabia rusească la Basarabia românească”, O. Ghibu, Cluj, 1925.

34. de Martonne, Emmanuel. *La nouvelle Roumanie dans la nouvelle Europe*. București: Tipografia Curții Regale, 1922, 20 p.

35. *Istoria secolului XX*. Vol. I: Sfârșitul „lumii europene” (1900–1945). Sub redacția: Serge Berstein și Pierre Milza. Traducere: Marius Ioan. București: Editura BIC ALL, partea I, II; I. Saizu și Al. Tacu, Iași: Europa economică interbelică, Institutul European, 1997.

36. Gusti, Dimitrie. *Problema națiunii*. În „Arhiva pentru știința și reforma socială”, an. I, nr. 2-3, iulie-octombrie 1919, p. 548.

37. Josan, Andrei. *Economia României interbelice în context european*. București: Editura ASE, 2004.

38. *Monitorul Oficial*, nr. 212, 13/26 decembrie 1918.

*Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.